

vatroslav
LISINSKI
(1819. - 1854.)

marija barbieri

Čini se da su veličinu Vatroslava Lisinskog najprije osjetili oni koji su prelijepu zagrebačku koncertnu dvoranu, kojoj se dive i strani posjetitelji i izvođači, nazvali njegovim imenom. Jednostavna, skladnih linija, bogata sadržajem - takva je i glazba Lisinskog. Nije površno dopadljiva, efektna, himnička, nazdravičarska. Profinjena je, suptilna, nadahnuta. Radi li se o dijelovima njegovih opera, solo pjesmama ili skladbama za orkestar, zabljesne nas umjetnička genijalnost dugo zapostavljenoga glazbenog velikana, koji je u životu doživio slavlje, ali i tragičan završetak pada u zaborav i rane smrti. Najbolje je to sâm izrazio u kasnije nastalim pjesmama, koje su pune bola i gorčine.

Lisinski je počeo stvarati kada se u Europi rađao kulturni preporod, težnja naroda za slobodom. U Hrvatskoj, koja je u to doba čvrsto držala priključak s Europom, nastajao je pokret koji će biti svojevrsan odgovor jednog malog ali državotvornog naroda izazovima koje su nudili veliki. Idejni vođa tog - romantičarski nazvanog ilirskog - pokreta bit će jedan ponajprije političar i pisac, dr. Ljudevit Gaj (1809.-1872.). Okupit će taj pravac i pjesnike i pisce i glazbenike, ali njegovo umjetničko utjelovljenje, izraz njegovih težnja, bit će jedan skladatelj. Lisinski će doživjeti svoj umjetnički i ljudski proboj godine 1846. prouzrokovavši svoje prve opere i

prve hrvatske nacionalne opere, ujedno i prve opere Južnih Slavena, „Ljubav i zloba“.

Vatroslav Lisinski, pravim imenom Ignac Fuchs, rodio se 8. srpnja 1819. godine u Zagrebu. U najranijoj životnoj dobi imao je tešku nesreću, jedva je ostao živ i teško ozlijedio nogu tako da je cijeli život hramao, što je značajno utjecalo na njegov život. Lisinski je počeo učiti relativno kasno kod Jurja Karla Wisnera pl. Morgensterna (1783.-1855.), a njegov prijatelj sa studija Križevčanin Albert pl. Štriga (1821.-1897.) smatrao je da je njegova muzička naobrazba toliko uznapredovala da bi mogao skladati prigodnu budnicu za svečani doček Ljudevita Gaja. I tako je na svoj 22. rođendan 8. srpnja 1841. godine pjesmom „Iz Zagorja od prastara“ na tekst Pavla Štoosa (1806.-1862.) Lisinski zakoračio u skladateljski život. I kad je 1843. godine u svojem domoljubnom zanosu Štriga zaključio da Hrvati moraju dobiti svoju nacionalnu operu, izbor je opet pao na Lisinskog, koji je već dao mnogo valjanih dokaza u prilog svojoj velikoj nadarenosti.

Nakon velikog uspjeha premijere opere „Ljubav i zloba“ 28. ožujka 1846. godine ilirski su domoljubi poslali Lisinskoga na školovanje u Prag jamčeći mu da će ga „*tri godine pomagati dobrovoljnim prilozima, a Lisinski je morao obećati da će uz naukovanje također i komponirati, te za tri godine napisati glazbu za veliku operu iz hrvatske povjesnice. Bit će to opera 'Porin' u pet činova u kojoj će doktor Dimitrije Demeter prikazati borbu Hrvata s Francima i oslobođenje Hrvata od franačkog jarma godine 823. do 830.*“

Lisinski je došao u Prag u listopadu 1847. godine, u važno europsko (glazbeno) središte od 155.000 stanovnika, koji je tada bio čak deset puta veći od Zagreba. No, nisu ga primili na Konzervatorij jer je premašio životnu dob za upis. Ali ravnatelj Konzervatorija Jan Bedřich Kittl (1806.-1868.), uočivši njegovu veliku nadarenost, pristao je davati mu privatne satove iz skladanja i instrumentacije, a Karel František Pitsch (1786.-1858.), ravnatelj orguljaške škole, podučavao ga je harmoniji.

U kolovozu 1848. godine Lisinski je završio uvertiru „Porinu“, a pokušaj da se „Porin“ praižvede u Pragu s tadašnjom praškom opernom zvijezdom Františekom Stegerom - tako su zvali našega Franju Stazića (1824.-1911.) i interpreta Vukosava na praižvedbi „Ljubavi i zlobe“ - nije uspio. Tko zna iz kojeg razloga. Stazić je veoma cijenio Lisinskog i pjevao njegove popijevke, no na njegovu ponudu nije odgovorio, a vrlo je vjerojatno da je skladatelj ulogu Porina skladao upravo prema njegovim nesvakidašnjim glasovnim mogućnostima.

U Pragu je Lisinski veoma napredovao, u njemu je skladao neke od svojih najljepših popijevaka na češke i njemačke tekstove, u njemu je nastala i prelijepa idila „Večer“ te uvertira „Bellona“. Ali, ne imajući više novaca, u rujnu 1850. godine vratio se u Hrvatsku, nad kojom su se nadvili oblaci Bachovog apsolutizma, što je cijelo desetljeće potpuno paraliziralo hrvatsku kulturu. „Božjom pomoćju 11-og sječnja 1851.“ završio je „Porina“, ali se na njegovu praižvedbu nije moglo ni pomišljati. Stečeno

znanje Lisinski nije imao komu pokazati i, da bi zaradio za život, prihvatio je činovničko mjesto. Umro je zaboravljen, od vodene bolesti, 31. svibnja 1854. godine. U svojem opusu od 145 djela ostavio je još nekoliko instrumentalnih i glasovirskih skladbi te antologijske zborove („Prelja“, „Moja lađa“) i popijevke („Miruj, miruj, srce moje“ i „Ribar“), među najljepšima u hrvatskoj glazbi, a svojom kvalitetom neke se mogu ravnopravno nositi i s europskom.

Zanemarimo domoljubni zanos, kojem dobrim dijelom možemo zahvaliti za uspjeh praižvedbe „Ljubavi i zlobe“, i osvrnimo se prvenstveno na njezine kvalitete. O njezinim nedostacima mnogi su već govorili, popravljali njezinu instrumentaciju, davali joj posve drugi karakter zvuka od izvornog ranoromantičnog, a Mladen Tarbuk se u najnovije vrijeme u pristupu redakciji, prema vlastitim riječima, „*latio složenog posla otkrivanja onoga što se nalazi ispod mnogih zacrnjenih dijelova, otkrivajući uvijek dakako bolja i originalnija rješenja koja su ležala pod katkada gustim slojevima tinte,*“ i ustvrdio kako „*ne postoje tragovi ikakvog zapisa 'Ljubavi i zlobe' rukom Lisinskog*“ te grafološkom analizom partiture potkrepljuje da je nedvojbeno napisana rukom učitelja Lisinskog Karla Jurja Wisnera Morgensterna, skladatelja temeljita znanja, i zaključuje da je, vjerujući onodobnim kritikama i zapisima Franje Ksavera Kuhača (1834.-1911.), Lisinski doista skladatelj barem vokalnih dionica i klavirskog izvoda opere.

Bilo kako bilo, ni u kom se slučaju ne može nazvati amaterskim stvaralac nekih dijelova kao što su dvije arije Vukosava, osvetnička i pobjednička arija u drugome činu, dvije arije Obrena, arija Velimira, kvintet i uvertira. Manje su nadahnute arije Ljubice, skladane za glasovitu hrvatsku domoljupku i školovanu pjevačicu groficu Sidoniju Erdödy, udanu Rubido (1819.-1884.). No, sudeći prema velikim zahtjevima koje ta partitura postavlja pred izvođače, poglavito tumače glavnih uloga, nikako se ne bi moglo govoriti o amaterizmu.

Te 1846. godine jedanaest dana prije „Ljubavi i zlobe“ u Veneciji je praižveden Verdijev „Attila“, a 30. svibnja u Beču komična opera „Der Waffenschmied“ njemačkog skladatelja Alberta Lortzinga (1801.-1851). Zanimljivo li stvaralaštvo dvaju iznimnih genija Verdija i Wagnera, operno stvaralaštvo Lisinskog ne zaostaje za onodobnim europskim, a govorimo li o „Porinu“ prema vremenu njegova nastanka, a ne praižvedbe, koje dijeli gotovo pola stoljeća, u nekim ga odlomcima čak i nadmašuje.

„Porin“ je praižveden u Hrvatskome zemaljskom kazalištu u Zagrebu tek za intendanture Stjepana pl. Miletića (1868.-1908.) 2. listopada 1897. godine s Ernestom Cammarotom (1861.-1934.) u naslovnoj ulozi, pod ravnanjem Nikole pl. Fallera (1862.-1938.), koji je skratio partituru. Uspjeh je bio veličanstven. Hrvatski povjesničar Vjekoslav Klaić (1849.-1928.) u vrlo opširnom osvrtu na praižvedbu u Vijencu od 16. kolovoza 1897. godine napisao je da su „neki prozvali operu klasičkom; ako

bi to ime zavrijedila, išlo bi ju radi skroz pravilne i lijepe harmonizacije, lijepoga i pravilnoga toka pojedinih dionica pjevačkih i orkestralnih, radi pravilne kontrapunktske obradbe“, i dodao kako je „*instrumentacija Lisinskog skroz pravilna, te ako i nije onako sjajna, kako ju poznaje moderni orkestar, ipak je uvijek karakteristična, zgodna, lijepa - a nikada prazna ni monotona“*. S time bismo se u cijelosti mogli složiti.

U XX. stoljeću „Porin“ je doživio nekoliko obrada, a na premijeri 1993. godine u HNK-u u Zagrebu maestro Nikša Bareza izveo ga je u cijelosti. Koliko je to operi koristilo, upitno je. Mislim da nije, jer ljepota uspjelih odlomaka biva ipak zasjenjena onima manje uspjelima i ponavljanjima, a time ona postaje zaista preduga - *velika opera* u pet činova.

Partitura „Porina“ najbolje pokazuje koliko je glazbenih spoznaja Lisinski stekao u Pragu. „Ljubav i zloba“ bila je talentiran pokušaj, „Porin“ je dovršena opera, posve u skladu s vremenom nastanka. Ansambli su majstorski koncipirani, a uporaba *leitmotiva* i vrlo rijetke forme sedmeropjeva (septeta) sa zborom te dobro građena uvertira i smisao za dramatiku glazbene scene pokazuju Lisinskog kao iznimno darovitog i dobrog opernog skladatelja rane romantike, koji je uspio spojiti ljepotu belkanta sa slavenskom toplinom. Ne povodeći se ni za kim, ostao je svoj, izvoran i prepoznatljiv, istinski predstavnik hrvatskoga nacionalnoga glazbenog izričaja.